

FARKAS ZSUZSA

Magyar fényképgyűjtők

Beszélgetés Philpott Beatrix-szal.

Mióta gyűjtöd a fényképeket? Mekkora a gyűjteményed?

Először akkor találkoztam századforduló előtt készült fényképekkel, amikor egy ismerősömnek családfakutatást végeztem, és kiderült, hogy az egyik dédapja egy ismert budapesti fényképész volt. Érdekesség, hogy tíz évvel később – amikor már gyűjtöttem régi fotókat – hozzám került egy önarckép erről a fényképészből, Brunhuber Gézáról. Később persze más fényképészek önarcképeivel is bővült a kollekción, többek között az itt bemutatott Koller Károlyéval. 2012-ben vettem meg az első fotót, és attól kezdve folyamatosan gyűjtöm. Nem tudom pontosan számszerűsíteni, hogy jelen pillanatban mekkora a gyűjteményem, de nagyságrendileg tízezer fotóm lehet, és folyamatosan bővül.

Hogyan gyarapítod? Milyen képeket vásárolsz?

Elsősorban 1870 előtti magyar vonatkozású képeket gyűjtök, és kifejezetten vonzódok a Budán vagy Pesten készült 1860 előtti papír hordozón lévő, illetve különleges technikával készült képekhez. Persze vannak később készült képek is a gyűjteményemben az 1980-as évekig bezárólag, de ez jóval ritkább. Összességében elmondható, hogy ami megtetszik, azt lehetőség szerint megveszem, de a fényképekben elsősorban a koraiságot értékelem. Igyekszem szép, korai darabokat, kuriózumokat megszerezni. Egy ilyen különlegesség a pozsonyi Kozics Ede műtermében készült, egy idősebb hölgyet ábrázoló kétrétegű chromotípiá, amely egy ülés alkalmával készülhetett azzal a képpel együtt, ahol egy vizitkártyán ugyanez a hölgy látható.

Jellemző képeket mutatunk be a beszélgetés illusztrálására, miként és milyen szempontok szerint válogattál?

Mivel kifejezetten – de nem kizárólagosan – érdekelnek a korai képek és a fotótörténet, így a vizitkártyákon felül számos technikátörténeti jelleggel bíró képet is tartalmaz a gyűjteményem. Talbotí-

Koller Károly önarcképe, 1880-as évek, cabinet 16x11 cm

Kozics Ede: *Ismeretlen nő portréja*, 1865 k. Pozsony, chromotípiá 21,6x17,5 cm

piák, chromotípiák, pannotípiák, mindegyikből egy – a gyűjteményemre jellemzőbb – számomra kedves darabot választottam. A bemutatásra kerülő pannotípiát a 20. században keretezhatték be, de sérülékenysége miatt ezt a darabot nem vettem ki a keretből, így nem tudom, hogy rejt-e jelzést a kép valahol. Így csak annyi állítható, hogy az öltözék jellegzetességei okán feltehetően Erdélyben készült. Amikor megvettem, még nem tudtam pontosan, hogy mi ez, csak azt láttam, hogy szokatlan hordozón van, korai és különleges. Persze hamar kiderítettem, hogy a vázsonyagon lévő fotó egy pannotípia. Ez volt az első pannotípiám.

A fotóporcelánokat is nagyon szeretem, bár ezek tárolása törékenyséjük miatt nagyon körülményes, így óvatosan vásárolok őket, a kevesebb több jelisével. Itt most két különleges darabot mutatok be, melyeket nemrégiben vásároltam. A valószínűleg egy időben, az 1870-es, 80-as évek tájékán készült porcelán tányérokon a Lánchidat és a Nemzeti Múzeumot láthatjuk. Érdekes az az Achtzehner József műtermében készült vizitkártya is, amely egy férfit ábrázol női öltözékben. Ez persze nem tűnt fel elsőre, de amikor részletesebben megvizsgáltam a képet, akkor vált gyanússá a legyező feltűnő takarásában lévő arc részleteinek és a kilátszó alkaroknak a férfias jellege. A képen lévő monogram

alapján azután a személyazonosságot is sikerült nagy valószínűséggel megállapítani az elmebetegség miatt a döblingi örültekházába zárt Wenckheim Gyula személyében.

Elkezdte gyűjteni, majd rájöttél bizonyos mennyiség után, hogy számodra a legérdekesebbek az 1855–1873 között készült képek?

Inkább az 1839–1870 közötti időszak érdekel kifejezetten. Valahogy megfogott a korai képek egyszerűsége, letisztultsága, és egyúttal számomra több bennük a történelmiség is. Sosem tudtam jól megfogalmazni azt, hogy miért érdekel jobban egy 1870 előtt készült fénykép egy 1890-es években készült fényképnél, úgyhogy erre nem tudok egzakt választ adni. Talán a divat. Talán a történelem, talán a misztika. Eleve a biedermeier stílus közelebb is áll az ízlésemhez, mint mondjuk a díszes szecesszió. Érdekes, hogy tapasztalataim szerint a régi fotók gyűjtésében vagy ismeretében kevésbé jártas emberek éppen, hogy ezeket a korai, színezett képeket kedvelik kevésbé, de nyilván ők más, – valószínűleg vizuális – szempontok alapján értékelik őket, avatatlan szemnek valóban amatőr akvarellnek tűnhet némelyik. Egy ilyen korai színezett fénykép a gyűjteményemből az itt bemutatott, Kramolin Alajos által 1848-ban készített talbotípia, amely egy karosszékben ülő századost ábrázol.

Ismeretlen fényképész: *A Magyar Nemzeti Múzeum homlokzata*, 1880 k porcelántányér, átmérője: 17 cm

Ismeretlen fényképész: *A Lánchíd a pesti oldal felől*, 1880 k., porcelántányér, átmérője: 17 cm

Mayer György: 1876-os budapesti árvíz, 1876 február, vizitkártya

Nemcsak a portrékat gyűjtöd, bár az aukciós és antikvárius piacon főleg ezek bukkannak fel. A portré és az egyéb ábrázolási téma: táj, életkép, városkép, műtárgy milyen arányban van a gyűjteményedben?

Ha van lehetőségem, megveszek mindent, ami megtetszik, legyen az élet-, városkép vagy műtárgyábrázolás. Aki gyűjt, az tudja, hogy ezekből eleve kevesebb van, mivel kevesebb kép is készült például műtárgyakról, hiszen a fényképészek elsősorban portréfényképezésre voltak berendezkedve. Külföldi élet-, városkép és műtárgy-ábrázolások csak nagyon mérsékelten érdekelnek, magyar kvalitásos anyag pedig viszonylag kevés bukkán föl. Ilyen különlegesség a gyűjteményemből az 1876-os budapesti árvíz egy pillanatfelvétele az Újpesti (ma Árpád) úton állott Sturser-gépgyár környezetéről, amelyet Mayer György pesti fényképész készített. Mayer György fényképeit egyébként is nagyon szeretem, véleményem szerint kiváló fényképész volt és több rendkívül érdekes témát és eseményt is megörökített, róla és egy általa készített aktfotó-sorozatról közöltem is egy cikket az előző számban.

Az állatokat ábrázoló képek sem túl gyakoriak, az állat és ember közötti interakciót bemutató fotók pedig kifejezetten ritkák, és szerintem érdekesek is. Ezen a nagyon szép állapotú – Borsos és Doctor által készített – felvételen például három kutya is látható, amint gazdájukra, egy lezseren szivarozgató férfira figyelnek.

Az általad megvásárolt albumok anyagát egyben tartod, vagy kiemeled a képeket és a mesterek szerint tárolod azokat?

Lehetőség szerint egyben tartom az albumokat. Meglátásom szerint az album egy információs egység. Az a rendszer, ahogyan a képeket elrendezték benne, nagyon sokat elárul a képek keletkezéséről, és segít a képeken lévő személyek azonosításában is. A házaspárok tagjait ábrázoló képeket például legtöbb esetben egymás mellé helyezték. Az albumok és a képek érdekében is hosszú távon azonban mindenképp az lenne célszerű, ha a képeket az albumokból kiemelve tárolnánk, azok csomagolásán egyértelműen megjelölve a kép helyét, ahonnan azt kiemeltük, hogy a képek elrendezése bármikor újra rekonstruálható legyen. Ez elsősorban az albumok épségének megőrzését szolgálná, hiszen ezek az öreg albumok a gerincük mentén megrogygynhatnak a lapozgatástól. Ez a fajta rendszerezés az egyik hosszú távú célom. Ami nem albummal együtt kerül hozzám, azokat a képeket pedig a fényképészek vezetékneve szerinti sorrendben tárolom, három nagy tájegységen belül: külföld, Nagy-Magyarország, Budapest. És van persze egy negyedik egység a jelzetlen képeknek is. Vannak még a nagyobb méretű, és különleges hordozón lévő képek, ezeket nyilvánvalóan nem tudom besorolni a fenti kategóriákba, tárolásuk külön egységekben történik attól függően, hogy milyen tárolást kíván a hordozóanyag.

Kozics Ede: *Ismertetlen nő portréja*, 1865 k. Pozsony, vizitkártya

Borsos és Doctor: *Ismertetlen férfi kutyákkal*, 1862-1865 között, vizitkártya

Kialakult a főváros egyesítése (1873) előtti pest-budai gyűjteményed, amelyet elkezdél lexikon-szerűen összeállítani. Hány mestert jelent ez, ábécé rendszerben dolgozol velük?

Igen, 2014 környékén kezdtem el gondolkodni – és dolgozni is – a magyar főváros fényképészetének első három évtizedében (Pest-Buda egyesítéséig) itt működött fotográfusok összeírásán és életrajzuk kidolgozásán, verzó-katalógussal kiegészítve. Ez nagyságrendileg 270 fényképésműtermet jelent. Nagyon zavart, hogy nincsen egy átfogó, teljességre törekvő szakirodalom, amely ezeket az adatokat legalább a főváros területére vonatkozóan összefogná. Sokat tudunk a kiemelkedő magyar festőkről vagy építészekről, de ugyanez sajnos nem mondható el a fényképészekről. A 19. századi magyar fényképészek nagy része – ráadásul a legkiválóbb része – egyáltalán nem ismert, nem kaptak semmilyen – vagy csak nagyon kevés – fényt és elismerést az utókortól. Persze van olyan, hogy egyszer-egyszer felkapnak egy magyar fényképészt, mint például Mai Manót, vagy legújabban Veress Ferencet. Szeretném, ha legalább ennyire megbecsülnék a

szegedi Landau Alajost, a pesti Simonyi Antalt, vagy a budai Alkér Edét. Gondolkoznunk kellene a mai határokon túl működött művészekre is, a pozsonyi Kozics Ede felvételei például az én szívemnek nagyon kedvesek, és róla például tudomásom szerint eddig csak Szlovákiában volt valamilyen kiállítás szintű megemlékezés, és rémlik, hogy valami szlovák nyelvű kiadvány is napvilágot látott. Itthon csend övezi. Nagyon-nagyon hosszú a hazánkban munkálkodott, de elfeledett fényképészek szomorú listája.

Adatokat is kezdél gyűjteni, a korábbi családta kutatásaid módszereit követve. Anyakönyvi és más levéltári dokumentumok alapján tisztáztad, hogy ki mikor született és mikor halt meg.

Az alapvető életrajzi adatok ezzel kezdődnek, és ez egyben az egyik legnehezebb része is a kutatásnak, hiszen a szabadidődben mást sem csinálsz, csak kilométer hosszúságban lapozgatod az anyakönyveket. Viszont vitathatatlan ezeknek az adatoknak a fontossága, hiszen egy fotográfus működésének kezdetét és végét pontosíthatják, ami meghatározza működési időszakukat.

Feltehetően Országh Antal: Kozmovszky Antal és családja, 1862 porcelán-jellegű fénykép
12,5x11,5 cm

A fényképészek életrajzi adatainak felderítése akkor igazán nehéz, ha valakinek nagyon „gyakori” neve van. Ezt mutatja Mayer György halálának kinyomozhatatlansága is, amelyről a Fotóművészet 2018/4. számában írtál.

Mayer György halálának dátuma nem a névgyakoriság miatt maradt ismeretlen, hanem mert egyszerűen még nem találtam meg. A Szabó Lajos és Kovács Károly nevű fényképészek ebből a szempontból sokkal nehezebbnek bizonyulnak. Mayer György egyébként egy nagyon hálás téma, hiszen egy hosszú ideig működött élvonalbeli fényképészről beszélünk, izgalmas fotóhagyatékkal.

Rendkívüli kapcsolati hálóra tudsz rámutatni, amely a fényképészek szoros barátságát tükrözi. Nemcsak a rokoni, hanem a keresztszülők láncolata által a tágabb kapcsolatokat is feltártad.

Valóban szemmel látható a 19. századi fővárosi fényképészek közötti erős kapcsolati háló, sőt egészen gyakran familiáris viszonylatokról beszélünk. Nyilvánvalóan tudja, sejtí az ember, hogy valakitől mindannyian tanulták a mesterséget, de egészen más ezt kézzel foghatóvá tenni és konkrétumok segítségével meghatározni a klikkeket.

Legendák keringenek arról, ahogy címkézed (ismert idegen szóval: tageled) besorolod a portrékat. Ez azt jelenti, hogy kigyűjtötted a háttereket, berendezési tárgyakat. Ezek alapján meg tudod határozni a különféle műhelyeket akkor is, ha a felvétel hátoldalán nincs jelzés, vagy az tönkrement (beragasztották az albumokba). A műtermi berendezések ismerete a mindenkori időrendi tagolást is segíti.

A legenda-részéről nem tudok, de tény, hogy annak idején felcímkéztem a képeken található bútorelemeket, így ha mondjuk csak a posztamenset ábrázoló képeket szerettem volna látni, akkor a címke segített csak azokat lehívni. Ez a módszer hasznosnak bizonyult a jelzetlen képek azonosításában, a képen lévő bútorelemek összevetésével más, jelzett képeken. Ez azonban már csak múlt idő, hiszen a kis gyűjtői közösségünk otthonát adó oldal – ahol a címkézést megcsináltam –, a mostani formájában megszűnik létezni. De szükségem sincsen már rá, hiszen a címkézés és rengeteg visszakeresés folyamán eleget tanulmányoztam az egyes bútorelemeket ahhoz, hogy jó részükről fejből tudjam, melyik fényképészhez kötődnek. A műtermek felismerésében egyébként Borda Márton gyűjtőtársam is nagy virtuóz. Ez a képesség nem jön egyik napról

Ismeretlen fényképész: *Ismeretlen férfi portréja*, 1855 k., talbotípia

Achtzechner József: *gróf Wenckheim Gyula női öltözékben*, 1862, vizitkártya 10x6 cm

Kramolin Alajos: *Egy magyar százados portréja*, 1848, színezett talbotípia

a másokra, rengeteg időt töltöttünk mindketten a fényképek tanulmányozásával, kutatásával. Ehhez persze kell egy bizonyos mértékű hobbantság is, épeszű ember ugyanis nem fut annyi – gyakran felesleges – kört egy-egy kép azonosítása érdekében, mint amennyit mi. **A levéltári kutatások kapcsán érdekes dokumentumokra is rábukkantál: végrendeletek, búcsúlevelek, szerződések, peres ügyek. Mondj néhány példát.**

Nagyon emlékezetes felfedezés volt, amikor kiderítettem, hogy két, társulásban működött fényképész között a szétválást egy féltékenységi ügy váltotta ki. Az egyik fényképész egyszerűen csak elszerette társának a feleségét, és meglépett vele. Sokat foglalkoztam Mayer György pesti fényképész életrajzával is, ott pedig egy végrendelet tette érdekessé az amúgy sem egyszerű családi konfliktust. A pénzt fényképező és azt gazdasági forgalomban felhasználó fotográfus története pedig okozott pár derűs percet számomra. Szeretem ezeket a történeteket a megmaradt iratokon keresztül szemlélni, úgy vélem, sokkal közelebb hozza őket hozzánk, ha látjuk és kézzelfoghatóvá tesszük, hogy az akkori fényképészek is emberek voltak hétköznapi vagy akár bonyolultabb problémákkal.

Dinamikus gyűjtöd a képeket, technikai kuriózumok is vannak nálad, jól írsz, egyes képeidnek történetéről már megjelentek tanulmányaid, segítted a tavalyi Országgh Antal kiállítást is. További céljaid?

A fővárosi fényképészek összegyűjtését leszámítva nincsenek kitűzött konkrét céljaim, általában improvizálok attól függően, hogy mire van szükség, vagy épp mihez van kedvem. Jó lenne például egy egységes magyar képmegosztó oldalt létrehozni, ahol magángyűjtők mutathatnák be a gyűjteményi darabjaikat. Rengeteg dolgot tudnék csinálni most is, ha lenne időm. Sajnos a nap nálam is csak 24 órából áll, és ebbe bele kell, hogy férjen a hobbik mellett a munka és a magánélet is.

Miért kedveled a fényképet, mit jelent számodra egy ismeretlen arc 150 év távlatából?

Nagyon szeretem, amikor egy fényképnek, vagy az azon szereplő személynek vagy objektumnak van története. Külön öröm, ha ezt a történetet én magam fedezem fel. Ugyanakkor egy fotó önmagában is, történet vagy információ nélkül is lehet szép, vagy különleges. Eugène Delacroix francia festő (1798–1863) feljegyzését idézve: „A kép első kötelessége, hogy ünnep legyen a szem számára.”¹

¹ BÁRDOS Artúr (ford. és bev.): *Delacroix naplója*, Budapest, Officina, 1942, 124. Utolsó feljegyzés, 1863-ban.